

Chatnar

Research Journal Deptt. of Punjabi
Language & Literature
Lahore College for Women University Lahore
(Pakistan)
Vol: 5, Jan.-Dec. 2021, P.

چھتار

تحقیقی مجلہ شعبہ پنجابی زبان و ادب
لاہور کالج برائے خواتین یونیورسٹی لاہور (پاکستان)
جنوری۔ دسمبر 2021ء، مسلسل شمارہ 5

☆ ڈاکٹر زیب النساء

نویں پنجابی غزل وچ اکلاپا

Abstract

Mechanical civilisation bestowed a destiny upon man which has many negative facets too. one of them is loneliness, which is a state of solitude or being alone. In this condition, people feel empty, unwanted and alone. They carve for humain contact to shed their tears, to share their sufferings and miseries but the social interaction is getting shrink, the golden traditions of society are diminishing quickly in the mammon worship society and consequently the sense of loneliness is increasing among masses in present times. Literature being an index of life, reflects loneliness of the people. In Pujabi Ghazal, this sense of solitude is described so many times that a feeling of monotony arises. In this article an attempt has been made to explore this theme with references from Punjabi Ghazal.

لیکچرار، شعبہ پاکستانی زبانیں، علامہ اقبال اوپن یونیورسٹی، اسلام آباد

☆

جدید پنجابی غزل وچ اکلا پا المیہ جا پدا اے نوں پنجابی شاعراں اکلا پے نوں انج الکیا اے کہ اوہ جدید صنعتی دور دا اٹوٹ انگ جا پدا اے۔ انج دامنکھ صنعتی حیاتی دیاں گجھلاں، مصروفیتاں تے مشیناں دی بادشاہی توں نس کے اجہی دنیا وچ پناہ لینا چاؤندا اے جتھے بندے اک دو بے دادار و ہون۔ آل دوالے دے رولے وچ اوہ من دے اکلا پے نوں دور نہیں کر سکدا اکلا پے دا احساس دنوں دن ودھدا جا رہیا اے۔ پنجابی شاعراں ایس احساس نوں غزل وچ اپنی واری تے ایسے رنگاں وچ الکیا کہ اجوکی شاعری ایس بناں مکمل نہیں۔ ممتاز الحق انج رقمطراز نیں کہ:

”نئی شاعری میں تنہائی کا یہ احساس اتنے طریقوں سے اور اتنی بار دہرایا گیا ہے کہ وہ نئی شاعری کی شناخت بن گیا اور سمجھا جانے لگا کہ نیا شاعر سماج سے بے زار ہے، اسے نیوروسس کی بیماری میں مبتلا بتایا گیا، نیا شاعر اپنی اس کمزوری کو چھپانے کے لیے انکشاف ذات، احساس تنہائی وغیرہ کی نئی نئی تاویلیں پیش کرتا ہے۔ مخالفین کا خیال ہے کہ ہمارا معاشرہ آسودگی بخش نہیں ہے۔ اس حقیقت کا محض اظہار کافی نہیں، اس کا بدل ڈھونڈنا ہوگا اور اسے حاصل کرنے کے لیے جدوجہد بھی کرنی ہوگی۔“ (1)

قطع نظر کہ لوکائی اکلا پے دا علاج لمھن یا ایس زہر دا تریاق بھالن اٹل حقیقت اے۔ غزل وچ تکرار ہوندی اے۔ جیویں پھل تے خشبو تے حسن تے عشق دے قصے یا نظم فیر جھرتے وصال دا حال غزل نوں پراثر بنان لئی مبالغے توں مدد لیتی جاندی اے۔ اکلا پے دے احساس نوں تکھا کرن لئی تے پراثر بنان واسطے دروغ تے تکرار غزلاں دا حصہ نیں۔ اکلا پا احساس اے، تجربہ اے، اجہی ان ڈٹھی صورت حال اے، جہدا اُپا کرنا اجو کے منکھ دے وس داروگ نہیں۔ نوں دور وچ ایہ صورت حال ڈھیر اے ایسے پاروں نوں غزل وچ اظہار بوہتا اے کیوں جے اجوکیاں گھمن گھیریاں والی حیاتی نے بندے تے سماج دے رشتے توڑ دتے نیں۔ نفسا نفسی دے سمے ذات تیکر بھلاون والے اک دو بے نال کیہ رشتہ رکھن گے۔ سائنسی ترقی نے فاصلے گھٹا دتے نیں پر بندیاں دے وچکار پاڑ پاد تے نیں۔ مادی سہولتاں بندے نوں روح دا چین تے قرار دین توں وانجھیاں نیں۔ عدم تحفظ دے احساس نے رہی سہی کسروی پوری کر دتی۔ بے یقینی دی فضا وچ اکلا پے دی شدت ر ودھ گئی:

خورے کتھے سوں گئے نیں آواز دیو میرے یاراں نوں
اک اک کر کے جوڑ لیا اے میں گلے دیاں تاراں نوں (2)

اک ویلے دکھ سکھ سانجھ سن لوکائی کسے پاروں خوشیاں وچ رلت نہ وی کردی پر غم تے دکھ دیاں گھڑیاں وچ دردوٹا لہندی پرچہ دید و دور وچ رتجھاں تے سہل پاروں بندہ دکھاں دیاں المناک گھڑیاں دا عذاب وی کلا ای جھلدا اے۔ ایہدی وجہ صنعتی دور دی مادہ پرستی تے خود غرضی اے۔ ایس لالچ، خود غرضی تے مادہ پرستی نے بندے نوں اکلا پے دا تحفہ دتا۔ ڈھیر لوڑاں تھوڑاں پاروں بندے لو بھ تے لالچ دابی جڑ پھڑ گیا ایہ بوٹا ودھدا پھلدا جارہیا اے۔ ہر کھ اے کہ بوٹے دی ودھانا واسطے حرام، حلال دی تمیز مکدی جارہی اے اوہنوں منافقت تے جھوٹ دا پانی دتا جارہیا اے۔ اگانہہ نکلن دی سدھر وچ بندہ پیاریاں تو وچھڑ گیا تے کلارہ گیا۔ سائنس تے ٹیکنالوجی دی ترقی نے پینڈے گھٹ کردتے نیں پر بندیاں وچکار اوہ پاڑ پے گئے نیں جیہڑے مکن داناں نہیں لہندے۔

صنعتی دور نال سماج وچ انت اوکڑاں انیاں۔ ایہناں وچوں اک مسئلہ اکلا پائے کیوں جے صنعتی دور نے مقابلے دی فضا جنی۔ رجھاں نے جنم لیا تے نام نہاد رجھاں بے حسی تے خود غرضی وچ بدل کے اکلا پے ونڈن لگئیاں۔ رؤف شیخ تے ڈاکٹر رشید انور ہوراں جدید حسیت نوں بیان کرن وچ پنجابی غزل گو شعراں وچ پہل کیتی۔ اوہناں سرمایہ داری، اکلا پاء، استحصال، اجارہ داری، خود غرضی تے منافقت ورگے ناسوراں دی نندیا غزلاں وچ بارہا کیتی۔ ایہناں سوغاتاں نوں بے نقاب کرن دے نال نال اوہناں صاف آکھیا کہ صنعتی دور نے بندے نوں کئی مسئلے دان کیتے نیں جہاں دا کوئی تریاق نہیں اکلا پے دا شمار وی اوہناں وچ ای اے جہنے بندے دی روح نوں گھن وانگر چٹ کے مکا دتا:

سارے شہر دے اندر میرے گھر دی اک نشانی اے

وس دے گھر نیں چار چوہیرے پر کوئی ہمسایا نہیں (3)

شہر تے گھر دا استعارہ ورت کے اکلا پے نوں بیان کیتا گیا اے۔ شہراں وچ پائی جان والی آپودھاپی دے نال اکلا پے دے عذاب نوں بیان کیتا اے۔ بندہ بھیڑ وچ کلارہ گیا اے۔ کیوں کہ دکھ سکھ ونڈن والا کوئی نہیں۔ دکھ سکھ ویلے یار بیلی تے عزیز رشتے دار موٹڈھے نال موٹڈھا جوڑ کے کھلو جان دے سی تے بندے داماں تران ودھاندے سن پراجو کے سسے ایہ سب کچھ ممکن نہیں۔ اکلا پاء ہلکے پھلکے زہر وانگر بندے دے اندر سرایت کر جاندا اے ایہدا تریاق وی کوئی نہیں۔ انج جا پدا اے جیویں چار چوہیرے اک لگی اے تے پانی نوں تھل ترسدا اے۔ ایہہ اظہار اے پئی بندہ دکھ سکھ پھولن واسطے سگی دا منتظر اے پر کوئی ہانی اوہنوں نہیں ملدا تے اوہ اکلا پے داماں دکھاں نوں من اندر گھٹ کے اگلے جہاں دارخ کر لہندا اے پر بے درد ویلا اوس دا علاج کرن توں وانجھیا اے۔

انسان نے ترقی تے خوشحالی کھلے دل نال جی آیاں آکھیا پر جانوں نہیں سی کہ جیہڑیاں ترقیاں واسطے اوہ شہراں دا

رخ کر رہیا اے اوہ اوہدی روح تیکر نوں بھڑ کر دین گئیاں۔ بندہ سوچدا کجھ اے تے ہوندا کجھ اے۔ انسان ترقی ول ٹریا کہ خوشحالی تے سکون اوہدا مقدر بنے گا۔ رل مل کے پیار محبت نال جیون دا پینڈا طے کراں گے پر نتیجہ الٹ نکلیا۔ ترقی نے اچیہا پینتر بدلایا کہ ویلا دنگ رہ گیا۔ مشینی ترقی اخلاقی بٹھید ان کر گئی۔ دھن دولت دے چکر وچ بندے انسانیت نوں پیراں پیٹھ مدول گئے۔ پھلاں ورگے نازک جے اکلاپے دا شکار ہو گئے اکلاپے دے ناگ نے اوہناں نوں ڈس لیا نہ ترقی مقدر بنی تے نہ ہی اتفاق محبت تے اک دو جے دے دکھ سکھ ونڈن دا ویلا لبھا۔

بندے دے آل دوالے دے سارے منظر اوہدیاں اکھیاں توں اوہلے ہو گئے۔ معاشرے تے سماج دیاں نام نہاد رونقاں تے رنگینیاں اوہدے دل اندر اکلاپے دے احساس نوں گھٹ نہ کر سکیاں۔ سگوں اوہ سارے منظر نامے شاعر نوں پرائے جاپے تے اکلاپے اوس دے ذہن تے دل نوں مہکا دتا۔ جس پاروں اج دامنکھ خود اذیتی دامنریض جاپدا اے۔ گرمی، سردی، خزاں توں اڈ کئی موسم بندے دے اندر وسدے نیں۔ شاعر اندر وسدے موسم دی کہانی شعراں راہیں بیان کردا اے۔ کدی اپنی ذات دے حوالے نال سماج دے دکھاں دی داستان قلم بند کردا تے کدی وسیب نوں اپنے باطنی دکھاں دا استعارہ بنا کے پیش کردا اے۔ ذات تے کائنات وکھ نہیں ہوسکدے۔ دونوں لازم تے ملزوم نیں تے اکلاپاک سانجھا اے اوہ بھانویں کے دی ذات تے گزرے یا کائنات تے:

اپنے گھر وں باہر کدی وی جھاتی پاندے ڈٹھے نہیں

رؤف ہوراں جیسے بھولے بندے اکلاپے دے پھنڈے نیں (4)

رؤف شیخ ہوراں صنعتی تے مشینی دور دی سلاہنا نہیں کیتی سگوں اوہدیاں بخشیاں سوغاتیں نوں کدی شہر دا استعارہ بنا کے پیش کیتا تے کدی چپ داز ہر آکھیا جیہڑا اکلاپے دا، تنہائی دا علامتی دکھاؤ نا اے۔ اکلاپا جو کے دور دا آشوب اے۔ اچیہا جبر تے کرب اے جس سارے سماج نوں ان دیکھی وگن وچ قید کر چھڈیا اے۔ اکلاپے ڈرتے خوف نے بندے نوں اپنے آپ تیکر محدود کر دتا سانجھ، ایکتا تے اکٹھ دیاں برکتاں منہ موڑ گئیاں۔ ان دیکھے وگن وچ جے تے روحاں نوں قید کرن توں بعد اکلاپا ڈنگ مارنا شروع کر دیندا اے۔ اکلاپے دی پچھان ایہہ نہیں کہ بندہ کلا اے سگوں بازاراں محلاں تے پارکاں دیاں رونقاں ودھ گئیاں نیں۔ لوکاں دا اٹھاٹھاں ماردا سمندر ہر پاسے اے پر درحقیقت کلم کلے۔ اکلاپا روح وچ سما چکیا اے۔ مادی قدراں دی پوجا پاروں لوکائی اخلاقی تے اجتماعی رویاں توں دور ہو گئی اے۔ رؤف شیخ ہوراں کول اکلاپا وسدی رسدی بستی وچ دسد اے ویرانیاں وچ نہیں۔

لوکاں دا اک دو جے نال رویہ انساناں والا نہیں، اوہ اک دو جے نوں مال دی ٹکڑی وچ تولدے نیں جوٹھی چمک

دک اوس نوں ہسد اوسداتے بارونقاں بھریا گھر دین توں وانجھے نیں۔ مکان دا اکلا پا جو کے منکھ دامقدر اے تے گھراں دا تصور واسیاں بناں کجھ نہیں مکان چار چو فیڑے نیں پر گھر کوئی نہیں جے گھر نیں تے اوہ وی چپ چپتے۔ رؤف شیخ ہوراں صنعتی زمانے دی دین اکلا پے نوں بڑے من کچھویں ڈھنگ نال بیان کیتا۔ اوہناں دے نیہڑے بند اپنے سنگیاں تے یاراں نوں بھل گیا جہدے پاروں اوہ کلا رہ گیا۔ ہر شخص اتھے انجان لگدا اے تے کوئی کسے نوں سہیانن داروادر نہیں۔ ایس طرح دا روح فرسا اکلا پابندے دامقدر ہوئے گا کسے دے وہم و گمان وچ وی نہیں سی:

انساناں دا ایس طرح وی ودھیا اے اکلا پا

یاراں نے منہ موڑ لئے تے ویری ہو گئے ویرے (5)

کئی ورا بندہ اپنیاں دی بے رخی تے ستم ظریفی توں اکلا پے دا شکار ہو جاندا اے کئی وار عشق وچ ناکامی داروگ اوہدی روح وچ اکلا پامو دیندا اے۔ جیویں حکیم ناصر ہوراں نال بیتی جہدے پارے عارف عبد الستین آکھدے نیں کہ:

”عشق دے جذبے نے حکیم ناصر نوں بھری دنیا وچ کلا کردتا۔ اوہ اپنے آپ

وچ سڑن لگ پیا۔ اوہنوں اوہدے دل نے اپنے وانگوں تنہا کردتا۔ اوہ اپنیاں

سدھراں دا بھارا اپنے موہڈیاں اتے چکی پھر داسی تے ایس بھارنوں ونڈان والا

کوئی نہیں سی“۔ (6)

اکلا پے دے ایس ڈاڈے روگ نوں حکیم ناصر ہوراں ایس انداز وچ غزل وچ سمویا اے:

دنیا دے وچ کوئی نہ میرا میں ہاں اکا کلم کلا

ایڈی دنیا دے وچ مڑوی جیوی جانناں نال تسلا

ہن میں ایہنوں اپنے نال ای لے جاواں گا ناصر

میری روح وچ رچ گیا اے میرا اکلا پا (7)

حکیم ناصر ہوریں دنیا وچ اپنے آپ نو کلم کلا محسوس کردیندیاں۔ دانگی ساتھی نہ ہون دا پرکھ کر دے نیں۔ دکھ، سکھ تے غم، خوشی دے ویلے دل تے ورتن والیاں کیفیتاں دا کوئی جانو نہیں۔ اوہناں دی روح تیکر نوں گھائل کرن والا اکلا پا اک لا علاج مرض بن چکا اے۔ ایس لا علاج مرض بارے ڈاکٹر رشید انور ہوراں دی سوچ وی حکیم ناصر جی نال رلدی اے۔ بھری دنیا دے رونق میلے وچ اکلا پے داروگ بندے دامقدر بن گیا اے۔ اکلا پا دل وچ ڈیرے جما چکا اے تے نتیجتاً دل مردہ ہوندے جارہے نیں۔ دنیا وچ نفسا نفسی پاروں اکلا پے دا عذاب دن بدن ودھدا جارہیا اے۔ رشید انور آکھدے نیں کہ:

میں اوہ دونوں اکوراہ تے ٹرپے وکھرے وکھرے

میں اکلاپے پوجن والا اوہدے نال خدائیاں

ہاسے تے اک پاسے تیری محفل ہنجو کھوہ لئے

تیری یادوی کھوہ نہیں سکدی ہن میتھوں تنہائیاں (8)

تنہائی تے اکلاپے ویلے محبوب دا خیال تے یاد اکلاپیاں نوں شنگھار دیندی اے پر جد کے اج اکلاپے دا احساس
اینا گوڑھا اے کہ محبوب دی یادوی ایس اکلاپے دے عذاب نوں کھوہ نہیں سکدی۔ مقصد اکلاپے دے روگ دی شدت بیان
کرنا اے کہ اجو کے دور وچ منکھ دا اکلاپا روح تیکر نوں پھڑ کر چکیا اے زہر دا کوئی تریاق نہیں۔ محبوب دے تصور دی رعنائی
حیاتی وچ اپنا اثر گنوا چکی اے من دا اکلاپا اوہناں بندیاں دا مقدر بن چکیا اے جیہڑے محفلاں دی جند جان ہوندے سن۔
مادے دی انھے واہ پوجا کرن والے آل دوالے توں بے خبر ہو جاندا تے کئی وار مقابلے دی دوڑ وچ اگانہ نہ نکل جاندا تے
پچھانہ پرت کے ویہندے تے اوہناں نوں کوئی اپنا دکھالی نہیں دیندا۔ دکھ سکھ دیاں گھڑیاں وچ اوہ کھلے رہ جاندا تے
اکلاپے داناگ اوہناں نوں ڈنگ ماردا دکھ دیندا اے۔ ڈاکٹر ناہید قاسمی نے شاعری وچ اکلاپے دے اظہار بارے اپنے وچار
انج سانجھے کیٹے نیں:

”نئی نسل اجتماع کی بجائے فرد کو اہمیت دیتی ہے اور سب کچھ ذاتی جذبات و
احساسات کے حوالوں سے دیکھتی ہے۔ یہ شاعر انسانوں کے باہمی رشتوں کو توڑ
کر صرف اپنی ذات سے ناتا جوڑ لیتے ہیں لیکن یہ سفر انہیں تنہا طے کرنا ہوتا ہے۔
تب وہ تنہائی کا شدید دکھ محسوس کرتے ہیں اور اپنی شاعری میں اسی کرب کا اظہار
کرتے ہیں۔“ (9)

شاعراں تے ادبیاں تیکر محدود کرن دی تھاں عام لوکاں ایس زمرے وچ شامل کر لیا جائے تاں ایہ گل سب اتے
سیج دسدی اے خول وچ بند ہو کے اپنے آپ نوں اکلاپے دا شکار کئی وار بندہ آپو ہی کر لیندا اے ایہ خیال منظور وزیر آبادی
ہوراں دا اے:

سمجھ نہیں آؤندی سارے شہرنوں ڈنگیاں کیہڑیاں سوچاں نے
ہر واسی دے بلھاں اتے چپ نے پہرہ لایا اے
ہر دم اپنے آل دوالے تکدار ہنداحیرت نال

انج لگدا منظور تے جسراں کسے پری داسایا اے (10)

حالات توں مجبور تے دلبر داشتہ ہو کے لوکائی وکھری دنیا آباد کر لیندی اے تے اپنیاں فکراں وچ ڈب کے آل دوالے نوں بھل جاندا اے۔ دونواں صورتاں وچ اکلاپے دا احساس و دھدا گیا اے۔ حال دی فکر تے مستقبل دا انجانا خوف بندے دیاں ساریاں حساں سلب کر جاندا اے ہولی ہولی اوہ کلم کلا ہو جاندا اے سگوں فرد توں پھٹن والا احساس اجتماعی رنگ ڈھال لیندا اے۔ لالہ محسن رفیع جواز ہوراں تنہائی دا کارن زمانے دی بے حسی نوں آکھیا اے:

اکلاپے دی سنگت اوہنوں کیوں نہ پیاری ہووے

قدم قدم تے جیہنوں جگ نے ٹھوکر ماری ہووے (11)

لالہ محسن ہوراں موجب زمانے دے ٹھڈیاں تے تلخیاں توں دلبر داشتہ ہو کے بندہ اکلاپے وچ لک جاندا اے کیوں جے زمانے دیاں کوڑ کڑتیاں اوہدی برداشت توں باہر ہو جانداں نیں۔ ساقی گجراتی ہوراں ایس توں دکھ اکلاپے دی اک ہو روجہ وی دسی اے:

جٹا جٹا ڈنگیا اکلاپیاں دے ناگ نے

دوریاں دے شعلیاں نے سینا ساڑیا (12)

رزق دے ہیر پھیر کئی وار دوریاں تے جدائیاں دان کر دیندے نیں دوریاں بندے نوں اکلاپے بخشدیاں نیں۔ پردیس وچ بندہ اکلاپے نوں شدت نال محسوس کردا اے۔ اکلاپے دی شدت پردیس وچ کئی گنا ودھ کے بندے نوں روگی کر چھڈ دی اے:

انج کلا بہہ کے سوچ رہیاں کس موڑ تے جنڈری آئی اے

انج چار پھیرے شور نہیں انج چپ نے رونق لائی اے (13)

اکلاپے دا احساس بندہ صرف خارجی سطح تے ہی محسوس نہیں کردا سگوں باطنی تے داخلی سطح تے اوہدا اکلاپے نال واہ پیندا اے۔ کدی احساس ہوندا اے تے کدی گھٹ، انج دامنکھ اپنے اندر دی تنہائی نوں بیرونی سطح تے محسوس کردا اے۔ زمانے دے حالات ذات وچ جھلکدے نیں زمانہ قیامت دی چال چل کے بندیاں نوں اک دو جے توں دکھ کر دیندا اے۔ قدراں دی پامالی غزل گو شعراں راہیں یکسانیت دا احساس ابھاردی اے پر ایہ قدراں دی ٹٹ بھج وکھو دکھ پہلوواں تے منج ہوندی اے۔ پرانیاں ریتاں رساں نوں بھلن والی لوکائی اک دو جے توں دکھ ہو گئی۔ دکھ سکھ وٹنا پنجا بیاں داسیوہ سی پر موجودہ دور وچ کوئی ہس کے بولن دار وادار تیکر نہیں۔ علی محمد ملوک لکھدے نیں:

بندہ ای بندے دا داہرو اوکھے سوکھے ویلے تے
جے گھیر لیا اکلاپے نے کیہدے نال بولن چالن گے (14)

نویں دور دے روگاں وچوں اکلاپا اوہ روگ اے جیہڑا سماج وچوں پیار، محبت تے خلوص دے مکن نال جمیا۔ علی محمد ملوک ہو ریں آون والے ویلے توں خوفزدہ سن مستقبل وچ اکلاپے داناگ ہر بندے نوں ڈنگ لوے تے من دا بوجھ ہلکا کرن واسطے کوئی نہیں ملدا۔ لوڑاں دے غلام بندے بے حس نیں تے ایہ بے حس کئی منفی جذباتیاں توں جمدی اے۔ جنہاں وچوں منافقت اے کہ انسان دو جے نال محبت نہیں کردا۔ دکھ سکھ نہیں ونڈا دا۔ بے یقینی دے مہیب سائے گوڑھے ہو جان دے نیں تے کلے ہون دا احساس ڈنگ ماردا تے اندرونی خلفشار بندے نوں نڈھال کر دیندا اے:

پنڈا تے پنڈا سی اوہنے روحاں وی جھلسائیاں
جیہڑی لو اکلاپے والی شہراں اندر چلے (15)

شہر دا استعارہ شاعر ایں جدید حیاتی دی علامت دے طور تے ورتیا اے تے نویں حیاتی دے دان کیتے عذاباں وچ اکلاپا شامل اے۔ اکلاپے دی گل ہووے تے عارف عبد المتین ہوراں دا ذکر نہ کیتا جائے ایہ نہیں سکدا۔ اکلاپے دے مسافر نے اپنی غزل وچ ایس موضوع نوں وکھو کہ جہتاں نال پیش کیتا۔ کدی ہجر وچ کلے ترفدے وصال دے لمحے اڈیکدے نیں تے کدی من دے اندرون والے احساس اکلاپا بیان کردے نیں۔ ذات دی تنہائی نوں تے من دی ویرانی نوں شعر داروپہنچیدیاں آہندے نیں کہ:

اپنے چار پھیرے ویکھاں جنگل نیلے باراں
اندر جھاتی پاواں تے تھل گھورن نت ہزاراں (16)

اپنی ذات دے اندر اکلاپے دا احساس اوہناں دے کلام وچ جا بجا ملدا اے۔ اکلاپے وچ گواچی ہر شے نوں اکلاپے دی دھند وچ گواچے نیں۔ ڈاکٹر انعام الحق جاویدا جو کے دو وچ اکلاپے دی وجہ دسدے نیں کہ:

”نویں عہد وچ انسانی تے سماجی رابطے جنی تیزی نال ٹھدے جارہے نیں۔
اکلاپے دا احساس اوئی ای شدت نال ابھر دا آ رہیا اے۔ غزل وچ ساہنوں
اکلاپے دیاں دو صورتاں لبھدیاں نیں اک رومانی تے اک انسانی، رومانی
صورت محبوب دے وچھڑن تو بعد ہجر دی کیفیت دی عکاسی کردی اے تے
انسانی صورت اج دے سماج وچ دنیاوی تیز رفتاری دے حوالے نال ساہنوں

آندی اے۔ اک اکلا پا جری اے تے اک اختیاری، اکلا پا مشینی دور دی دین
 اے جنھے بندے نوں بندے توں بے نیاز کردتا اے..... مشیناں دی سنگت
 بندیاں نوں وی مشین بنائی جا رہی اے تے دھڑکدا ہو یا دل ہمدردی دے
 جذبے توں عاری ہوندا جا رہیا اے۔ سوچاں سن ہو چکیاں نیں تے پیسہ اک
 نوں قدر دے طور تے اپنی جگہ بنائی جا رہیا اے۔ ایس صورت حال وچ حساس
 ذہناں دا اکلا پے نال دوچار ہونا اک قدرتی امر اے، (17)

منیر نیازی ہوراں زمانے تے چلن والی ہیری نوں انج غزل داروپ دتا اے:

ایہ شہر لگدا اے دشت ورگا
 چمک اے ایہدی سراب ورگی
 ہوا اے اجکل سویرے ویلے
 بدلے موسم دے خواب ورگی (18)

اج دے ویلے سرمائے نوں پوجن والے سماج وچ لوکائی دے رشتے ٹٹ بھج گئے۔ بے یقینی دے ماحول وچ
 انٹرنیٹ تے سوشل میڈیا پاروں لوکائی وچکار پاڑ ودھدے جا رہے نیں جہدا نتیجہ اکلا پے دی صورت بھگتنا پیندا اے۔ شاعر
 سب توں ودھ حساس ہوندا اے اوہ اپنے نال لوکائی تے واپڑن والی حالت نوں لفظاں دالبادہ پوا کے قاری دے دل تے ذہن
 نوں جھنجھوڑن دا آہر کردے نیں۔

حوالے

- 1- ممتاز الحق، ڈاکٹر، جدید غزل کافی سیاسی و سماجی مطالعہ، دہلی: ایجوکیشنل پبلیشنگ ہاؤس، 1998ء، ص 24
- 2- سلیم کاشغر، سرگی داتارا، لاہور: عزیز بک ڈپو، 1998ء، ص 35
- 3- رشید انور، ڈاکٹر، یاداں، لاہور: آفتاب پبلی کیشنز، 1974ء، ص 84
- 4- رؤف شیخ، بلدا شہر، لاہور: ادارہ پنجاب رنگ، 1971ء، ص 48
- 5- رؤف شیخ، شکر دو پہر، لاہور: ادارہ پنجاب رنگ، 1992ء، ص 121

- 6 عارف عبدالمبین، پکھ پڑچول، لاہور: ٹیکنیکل پبلشرز، 1979ء، ص 189
- 7 حکیم ناصر، حکیم ناصر دیاں غزلاں، لاہور: سن، ص 66
- 8 اوہی، ص 117
- 9 ناہید قاسمی، ڈاکٹر، جدید اردو شاعری میں فطرت نگاری، کراچی: انجمن ترقی اردو پاکستان، 2002ء، ص 536
- 10 منظور وزیر آبادی، ویلے ہتھ نیاں، لاہور: ادارہ پنجاب رنگ، 1978ء، ص 84
- 11 لالا محسن رفیع جواز، غزل مشمولہ، پہچان پنجابی غزلاں مرتب اکرم باجوہ، لاہور: خزانہ علم و ادب، 2000ء، ص 158
- 12 ساقی گجراتی، غزل مشمولہ، پنجابی غزل دے نورتن (مرتب) پروفیسر محمد امین طارق، لاہور: ادارہ پنجابی زبان ادب تے ثقافت 1989ء، ص 125
- 13 منظور وزیر آبادی، دکھ د اصدقہ جاری اے، لاہور: ادارہ فضل حق پرنٹرز، 1992ء، ص 99
- 14 علی محمد ملوک، مورچلدیاں سوچاں، بور یوالہ: مجلس میاں محمد نیو فیشن ہاؤس، 1984ء، ص 91
- 15 اکرام مجید، تنے داروگ، فیصل آباد: الرفیق انصالی پرنٹنگ، 1974ء، ص 126
- 16 عارف عبدالمبین، غزل مشمولہ، غزل تے پنجابی غزل از عبدالحمید سرشار، لاہور: بزم فقیر، 2000ء، ص 210
- 17 انعام الحق جاوید، ڈاکٹر، پنجابی ادب دار تقاء، لاہور: الفیصل ناشران اور تاجران کتب، 2015ء، ص 379
- 18 منیر نیازی، کل کلام، لاہور: ماورا پبلی کیشنز، 1993ء، ص 178